

ПРИВАТИЗАЦІЯ ТА КОРПОРАТИЗАЦІЯ: ВІДМІННІСТЬ ПРОЦЕСІВ І ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ

Васильєва В. В.,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті аналізується приватизація та корпоратизація як процеси, внаслідок яких майно вибуває з державної власності. Визначено основні відмінності процедури та правових наслідків даних процесів, окреслено основні проблеми, а також перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Ключові слова: приватизація, корпоратизація, корпоративні права, державна власність.

Державна власність на сьогодні є актуальним об'єктом для дослідження, що пояснюється кількома причинами. З одного боку, значна кількість об'єктів державної власності потребує підвищення ефективності управління ними, що зумовлює перетворення державних підприємств у більш ефективні правові форми існування юридичної особи. З іншого боку, існування високої конкуренції за об'єкти державної власності робить необхідним забезпечення прозорості приватизаційних процесів.

Окрім того, з'ясування особливостей процесів, внаслідок яких було створено компанії, необхідне для з'ясування правового режиму майна таких підприємницьких організацій. Існує потреба в детальному дослідженні суті, відмінностей та правових наслідків приватизації та корпоратизації як процесів, що супроводжують вибуття об'єктів з державної власності. Проблеми державної власності, а також правового статусу осіб, заснованих на державній власності, досліджували: О. М. Вінник, Л. В. Винар, О. В. Дзера, В. М. Косак, Н. С. Кузнецова, І. А. Селіванова, Я. М. Шевченко, В. С. Щербина та інші.

Перш за все, необхідно зазначити, що відповідно до Указу Президента України «Про корпоратизацію підприємств» [1] та Закону України «Про приватизацію державного майна» [2] перетворення/корпоратизація не є підставою або способом приватизації.

Корпоратизація визначається як:

– перетворення державних підприємств, закритих акціонерних товариств, більш як 75 відсотків статутного фонду яких перебуває у державній власності, а також виробничих і науково-виробничих об'єднань, правовий статус яких раніше не був приведений у відповідність з чинним законодавством, у відкриті акціонерні товариства (згідно з Указом Президента України «Про корпоратизацію підприємств») або

– процес створення акціонерних товариств на базі державного майна або майна державного підприємства (згідно зі ст. 10-1 Закону України «Про приватизацію державного майна»).

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про приватизацію державного майна» приватизація державного майна – це платне відчуження майна, що перебуває у державній власності, у тому числі разом із земельною ділянкою державної власності, на якій розташований об'єкт, що підлягає приватизації, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до цього Закону, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів для здійснення структурної перебудови національної економіки.

Звісно ж, найочевиднішою із відмінностей приватизації та корпоратизації є процедура їх здійснення. Так, приватизація державного майна здійснюється згідно з визначеними Законом України «Про приватизацію державного майна» порядком (ст. 12) та способами приватизації (ст. 15).

Загальний порядок приватизації державного майна складається з таких етапів:

– опублікування списку об'єктів, які підлягають приватизації, у виданнях державних органів приватизації, місцевій пресі;

– прийняття рішення про приватизацію об'єкта;

– опублікування інформації про прийняття рішення про приватизацію об'єкта;

– проведення аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства, що приватизується;

– проведення у випадках, передбачених законодавством, екологічного аудиту об'єкта приватизації;

– затвердження плану приватизації або плану розміщення акцій відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації, та їх реалізація.

Статтею 15 вищезазначеного Закону визначаються такі способи приватизації:

– продаж об'єктів приватизації на аукціоні (у тому числі за методом зниження ціни, без оголошення ціни);

– продаж об'єктів приватизації за конкурсом з відкритістю пропонування ціни за принципом аукціону;

– продаж акцій (часток, паїв), що належать державі у господарських товариствах, на аукціоні, за конкурсом, на фондових біржах та іншими способами, що передбачають загальнодоступність та конкуренцію покупців; іншими способами, що передбачають загальнодоступність та конкуренцію покупців;

– продаж на конкурсній основі єдиного майнового комплексу державного підприємства, що приватизується, або контрольного пакета акцій акціонерного товариства при поданні покупцем документів, передбачених ч. 1 ст. 12 цього Закону;

– викуп об'єктів приватизації.

Згідно з Положенням про порядок корпоратизації підприємств, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 1993 р. № 508 [3], процедура корпоратизації передбачає такі етапи:

- 1) затвердження рішення про корпоратизацію державного підприємства;
- 2) створення комісії з корпоратизації;
- 3) підготовка акта оцінки вартості цілісного майнового комплексу відповідно до Методики оцінки вартості об'єктів приватизації підприємства, проекту плану розміщення акцій та проекту статуту АТ;
- 4) затвердження засновником акта оцінки вартості цілісного майнового комплексу, прийняття рішення про створення АТ та затвердження його статуту;
- 5) державна реєстрація АТ та його статуту. Припинення повноважень комісії з корпоратизації;
- 6) затвердження персонального складу спостережної ради, правління, ревізійної комісії АТ Міністерством економіки, Міністерством фінансів і Фондом державного майна України;
- 7) реєстрація випуску акцій у порядку, визначеному НКЦПФР;
- 8) укладення договору з реєстратором або зберігачем і депозитарієм, або одержання ліцензії НКЦПФР на самостійне ведення реєстру власників іменних цінних паперів у Національній депозитарній системі.

Ключовою відмінністю даних процедур є те, що внаслідок корпоратизації майно передається новоствореному товариству у власність, а натомість у держави виникають корпоративні права щодо даного товариства. Таким чином, держава залишає за собою можливість управління діяльністю товариства та отримання дивідендів від його діяльності. Корпоратизація має на меті зміну організаційно-правової форми господарської діяльності і більш ефективне корпоративне управління. Водночас приватизація є способом відчуження майна, що перебуває у державній власності, тобто відбувається вибуття майна з власності держави та перехід об'єкта власності до нового власника. Приватизація призводить до зміни власника майна та одночасно з цим повної втрати будь-яких майнових чи немайнових прав попереднього власника (держави) щодо приватизованого майна.

Як впливає з норм вищевказаних правових актів, об'єктом і приватизації, і корпоратизації є майно, що перебуває у власності держави. Об'єктами приватизації є об'єкти державної власності, а саме, підприємства як єдині майнові комплекси, об'єкти незавершеного будівництва та окреме індивідуально визначене майно разом із земельними ділянками, на яких вони розташовані, акції, що належать державі у статутному капіталі господарських товариства, об'єкти соціально-культурного призначення. Разом з тим існує визначений законом широкий перелік об'єктів, що не підлягають приватизації, зокрема: об'єкти, що мають загальнодержавне значення; об'єкти, діяльність яких забезпечує соціальний розвиток, збереження та підвищення культурного, наукового потенціалу, духовних цінностей; об'єкти, контроль за діяльністю яких з боку держави гарантує захист громадян від наслідків впливу неконтрольованого виготовлення, використання або поширення небезпечних речовин; об'єкти, які забезпечують життєдіяльність держави в цілому. Детальний перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, затверджується Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України.

Об'єктами корпоратизації є державні підприємства, закриті акціонерні товариства, більш як 75 відсотків статутного фонду яких перебуває в державній власності, а також виробничі і науково-виробничі об'єднання, правовий статус яких раніше не був приведений відповідно до чинного законодавства. З об'єктів корпоратизації виключені підприємства, які не підлягають приватизації відповідно до законодавства, по яких прийняте рішення про приватизацію, а також природні монополії та підприємства, які підпадають під дію спеціальних законів. З цього приводу варто зауважити, що нормою встановлено сукупність умов для того, щоб об'єкт визнати таким, який не підлягає корпоратизації: окрім наявності об'єкта в переліку об'єктів для приватизації, потрібно ще й прийняте рішення про його приватизацію. Зазначення об'єкта в переліку об'єктів, що не підлягають приватизації, не є достатньою підставою для відмови у його корпоратизації.

Очевидним є те, що перелік об'єктів, які можливо приватизувати, є значно обмеженішим, ніж перелік об'єктів, щодо яких можлива корпоратизація. Це, безумовно, пов'язано з тим, що з моменту приватизації припиняється будь-який вплив держави на підприємство, державне майно повністю вибуває з власності держави. Водночас при корпоратизації держава зберігає контроль та вплив на об'єкт власності через корпоративні права щодо майна створеного акціонерного товариства. З моменту корпоратизації держава здійснює вплив на підприємство шляхом реалізації належних їй корпоративних прав. Спільним для процесу приватизації і корпоратизації є те, що майно держави, яке перебувало у державних підприємствах на праві господарського відання, передається приватним суб'єктам у власність.

Першочерговим завданням приватизації є продаж майна та надходження коштів до бюджету. Метою корпоратизації є прискорення реформування системи управління за рахунок зменшення

адміністративних повноважень міністерств, забезпечення зближення умов для державних і приватних суб'єктів підприємництва, залучення приватних інвестицій до юридичних осіб, в яких корпоративні права належать державі. Перетворення державних юридичних осіб в акціонерні компанії надає можливість створити організаційно-фінансову основу для вирішення багатьох проблем, що виникають в процесі їх діяльності. Зокрема, створюються умови для виводу підприємства з-під адміністративного підпорядкування міністерству (натомість виникають відносини корпоративного характеру у разі, якщо засновником є міністерство). Плани виробничого та технологічного розвитку затверджуються товариством самостійно, без погодження з вищестоящими органами, які здійснюють адміністрування та нагляд. Також з'являються додаткові, суттєві джерела фінансування виробничого розвитку, зокрема іноземні інвестиції тощо.

В подальшому щодо корпоратизованих підприємств держава може відчувувати частину корпоративних прав (часток, акцій – залежно від організаційно-правової форми) або ж повністю продати свій пакет корпоративних прав приватним суб'єктам, які набудуть статус учасника – власника корпоративних прав.

Результатом приватизації є зміна власника майна, що перебувало у державній власності. Покупцями об'єктів приватизації з урахуванням обмежень, встановлених законом, можуть бути: громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, юридичні особи, зареєстровані на території України, юридичні особи інших держав. Відчужене під час приватизації майно переходить до покупця, а держава втрачає будь-яке право на нього.

Згідно з Указом Президента України «Про корпоратизацію підприємств» результатом корпоратизації є утворення відкритих акціонерних товариств, засновниками яких є органи, уповноважені управляти цим майном – центральні органи державної виконавчої влади, інші підвідомчі Кабінету Міністрів України органи та обласні державні адміністрації, власником корпоративних прав в яких є держава. З корпоратизацією окремих підприємств, їх об'єднань та створення холдингових компаній в Україні з'явилися такі об'єднання: НАК – національні акціонерні компанії (наприклад, НАК «Надра України», НАК «Нафтогаз Україна» тощо), ДАК – державні акціонерні компанії (ДАК «Хліб України», ДАК «Укragenrolіzing» тощо) та ДАХК – державні акціонерні холдингові компанії. Слова «державний», «національний» у назві організаційно-правових форм цих компаній помилково створює враження, що форма власності цих компаній – державна. Однак слід наголосити, що держава є власником лише щодо корпоративних прав цих компаній, в той час як власником переданого засновником майна є створена юридична особа.

Слід зазначити, що законом допускається, що корпоратизація підприємств іноді може бути першим етапом приватизації. Так, згідно зі ст. 10-1 Закону України «Про приватизацію державного майна» передприватизаційна підготовка державних підприємств може включати процес створення акціонерних товариств на базі державного майна або майна державного підприємства (корпоратизація). Однак в такому випадку наступним етапом буде продаж корпоративних прав держави (усіх або їх частини) та спрямування коштів від продажу до бюджету.

Слід звернути увагу на те, що об'єкти, що не підлягають приватизації, можуть бути корпоратизовані. Так, зокрема, для сприяння проведення процесів корпоратизації був прийнятий Наказ про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державного підприємства, яке не підлягає приватизації, затверджений наказом Фонду державного майна України, Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України від 28.09.2004 р. № 2007/363 [4]. Із самої назви слідує, що заборона приватизації не виключає можливості корпоратизації, і державні підприємства, які не підлягають приватизації, можуть бути корпоратизованими.

Згідно з цим Наказом визначалися основні положення статуту відкритих акціонерних товариств, які створювалися на основі власності державних підприємств, які не підлягали приватизації, шляхом перетворення. За статутом товариство є правонаступником усіх прав та обов'язків державного підприємства, а також власником майна, переданого йому засновником у власність, продукції, виробленої Товариством у результаті господарської діяльності, одержаних доходів та іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом. Слід звернути увагу на закріплення у нормі положення про те, що саме товариство, а не держава, визначається власником переданого державним підприємством майна.

Так, у справах № 7/1-08 (про банкрутство дочірнього підприємства державної акціонерної компанії «Хліб України» «Роменський комбінат хлібопродуктів»), № 10/85/Б (про банкрутство дочірнього підприємства державної акціонерної компанії «Хліб України» «Чернівецький комбінат хлібопродуктів») [5; 6] суд касаційної інстанції погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій щодо припинення провадження у справах про банкрутство з огляду на те, що до боржників не можуть бути застосовані положення Закону про банкрутство в частині санації чи ліквідації, оскільки зазначені підприємства включено до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації відповідно до Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації». Однак судом не було враховано, що майно об'єктів, що не підлягають приватизації, було передано юридичній особі ДАК «Хліб України» в процесі корпоратизації останньої на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної акціонерної

компанії «Хліб України» [7]. При цьому корпоратизацію майна об'єктів, що не підлягали приватизації, з огляду на вищенаведене, слід визнати такою, що відбулась згідно з законом. Помилковим також є поширення норм Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [8] на майно дочірніх підприємств ДАК «Хліб України», оскільки об'єктом державної власності в даному випадку виступають корпоративні права держави в ДАК, а не майно юридичної особи чи її дочірніх підприємств.

Таким чином, приватизація та корпоратизація є різними процесами з відмінними процедурами, метою та правовими наслідками. Акціонерні товариства, що створюються шляхом корпоратизації, набувають у власність усе передане майно підприємства. До об'єктів, щодо яких запланована корпоратизація, не підлягає застосуванню Закон України «Про перелік об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації» з огляду на те, що корпоратизація не тотожна приватизації і не є її видом. Це – різні правові форми переходу до конкурентної ринкової економіки і передачі майна у приватну власність.

Подальшого дослідження також потребує статус юридичних осіб, утворених у процесі корпоратизації, особливості реорганізації дочірніх підприємств юридичних осіб, що перебували в державній власності, правовий режим їх майна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про корпоратизацію підприємств: Указ Президента України від 15.06.1993 № 210/93. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/210/93> (дата звернення: 29.12.2017 р.).
2. Про приватизацію державного майна: Закон України від 04.03.1992 № 2163-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-12> (дата звернення: 29.12.2017 р.).
3. Положення про порядок корпоратизації підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 1993 р. № 508 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/508-93-п> (дата звернення: 27.12.2017 р.).
4. Про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державного підприємства, яке не підлягає приватизації: Наказ Фонду державного майна України, Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України від 28.09.2004 р. № 2007/363 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1346-04> (дата звернення: 29.12.2017 р.).
5. Постанова Вищого господарського суду України від 27.02.2013 у справі № 7/1-08 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SD130393.html (дата звернення: 30.12.2017 р.).
6. Постанова Вищого господарського суду України від 29.07.2014 у справі № 10/85/Б. URL: <http://document.ua/pro-bankrutstvo-doc208632.html> (дата звернення: 30.12.2017 р.).
7. Про утворення Державної акціонерної компанії «Хліб України»: Постанова Кабінету Міністрів України № 1000 від 22 серпня 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-96-п> (дата звернення: 26.12.2017 р.).
8. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16> (дата звернення: 29.12.2017 р.).

Vasylieva V. Privatization and corporatization: difference between processes and legal consequences

The article analyzes privatization and corporatization as processes the result of which property is out of state ownership. The main differences between the procedure and the legal consequences of these processes are determined, the main problems are outlined, as well as prospects for further research in this direction.

Keywords: privatization, corporatization, corporate rights, state property.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПАТ «УКРАЇНСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ»

Вишневська Ю. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та правового забезпечення туризму Київського університету туризму, економіки і права

Гаєвець М. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів та природокористування України

У статті проаналізовано реформаційні процеси органів транспортної галузі в умовах сьогодення, що дає можливість виділити основні елементи організаційно-правового механізму управління у даній сфері.

Ключові слова: управління транспортом, автомобільний транспорт, залізничний транспорт, авіаційний транспорт, морський транспорт, річковий транспорт.